

מפציצי B-17 (מבצרים מעופפים) בשירות חיל האוויר הישראלי | כשהתברר לכוחות המגן כי צפויה מערכה צבאית כוללת, עלה הצורך להצטייד בנשק כבד: מטוסים, רכב משוריין ותותחים

בדרך לישראל מפציצים את קהיר

נוכח אמברגו מוחלט שהטילו השלטונות האמריקניים על מדינת ישראל הנלחמת על נפשה ב־1948 היה צורך בהרבה תושייה ותחכום כדי להביא לארץ 3 מפציצי B-17

הססת המסרשמיטים לארץ

בינואר 1948 אירעה תקלה חמורה באחד ממשלוחי הנשק מארה"ב, ובעקבותיה הורתה ההגנה לנציגה שם, חי יששכר (יששכרוב)², לחזור לארץ, ובמקומו היא שלחה לשם את אליהו סחרוב.³ אולם לקראת יום הכרזת המדינה עלה בידי סחרוב לשכנע את ישראל גלילי, מפקדו, להסכים לחזרתו לארץ כדי שיוכל לשרת בתפקיד של לוחם קרבי. לארץ אמור היה סחרוב להגיע מז'נווה במטוס דקוטה של חברת תעופה דרום־אפריקנית, שהייתה היחידה שטסה לארץ ישראל. המטוס נשלח מהארץ לאירופה כדי להחזיר לא רק את סחרוב, אלא גם את טדי קולק, את קולונל מייקי סטון (מרכוס) ואת קולונל מייק פורסטור,⁴ שמילא תפקיד בכיר בחיל הקשר של צבא ארה"ב והתנדב לשמש יועץ ליעקב ינאי ("יאן"), מפקד חיל הקשר.⁵ אולם בסופו של דבר הוטסה החבורה ארצה במטוס ביצ'קרפט חכור.

מבוא

דווקא בימים הקשים של טרם הקמת המדינה - ימים של תקריות אלימות רבות עם ערביי ארץ ישראל ואף עם כוחות המנדט - עמדה ההגנה, ועימה גם יתר כוחות המגן בארץ, בפני מחסור חמור בנשק ובתחמושת. וכשהתברר לכוחות המגן כי צפויה מערכה צבאית כוללת, עלה הצורך להצטייד בנשק כבד: מטוסים, רכב משוריין ותותחים. שליחי ההגנה הונחו לעשות מאמץ גדול כדי להשיג נשק כזה, והם פנו, בין השאר, אל השוק השחור.

באותם הימים יכול היה היישוב לרכוש נשק כבד רק מארצות שאהדו את המדינה שבדרך, כמו בריה"מ וצ'כוסלובקיה, אך ההגנה רצתה מקורות אספקה נוספים, ובמיוחד היא רצתה נשק מארה"ב - מדינה שהיו בה עודפי נשק גדולים עם סיומה של מלחמת העולם השנייה, ושבה הייתה אוכלוסייה יהודית גדולה, אוהדת ורבת השפעה.¹

סא"ל (מיל) ד"ר אהרון יפה
חוקר בכיר במכון למלחמה בטרור במרכז
הבינתחומי בהרצליה

גלילי המאשר זאת. בדיון שקיימו השלושה הם הגיעו למסקנה כי אין אפשרות להטיס את המסרשמיטים שנרכשו מהצ'כוסלובקים ישירות לישראל בשל טווח הטיסה הקצר שלהם. הפתרון שהם גיבשו היה לפרקם ולהטיסם ארצה במטוסי תובלה מסוג DC-4 ר-46C. וכך אכן נעשה: המסרשמיטים פורקו, הוטסו במטוסי התובלה לארץ והורכבו מחדש על ידי צוות של טכנאים צ'כים שהוטסו אף הם לארץ. מטוס המסרשמיט הראשון הגיע לארץ ב-20 במאי 1948⁷, והטסתה ארצה של כל טייסת הקרב הראשונה (9 מטוסים) נמשכה שבוע.

המאמץ להבאת מפציצים

הדחיפות העליונה - כפי שהודגש - הייתה להביא ארצה מטוסי יירוט, אולם הפיקוד העליון של צה"ל היה מעוניין להשיג גם מפציצים - לא רק בגלל יכולתם לתרום תרומה אסטרטגית למערכה נגד צבאות ערב, אלא גם בגלל האפקט הפסיכולוגי הנלווה לעצם הופעתם בזירה. לכן מיד לאחר שהושלם המבצע להבאתה ארצה של טייסת המסרשמיטים הראשונה, נעשה מאמץ לרכוש גם מפציצים. הכוונה הייתה לנצל גם למבצע הזה את התשתית הצבאית והארגונית בשדה התעופה זאטץ, שאותו העמידה ממשלת צ'כוסלובקיה לרשות משלחת הרכש מישראל ושנמצא כ-50 ק"מ מפראג.

גורמי הרכש באירופה השקיעו מאמצים רבים ברכישת מפציצים בריטיים מדגמי הליפקס, מוסקיטו ולנקסטר, אך משכשלו כל המאמצים האלה, נותרה בפניהם רק אפשרות אחת: לרכוש מפציצים אמריקניים שפורקו מנשקם ונמכרו בתום מלחמת העולם השנייה לסוחר גרוטאות.

סחרוב, שמלכתחילה גרס שאת עיקר המאמץ יש להשקיע בניסיון להביא ארצה מפציצים אמריקניים, החליט לפעול לסיום פעילותו

בצ'כוסלובקיה ולהתמסר לרכישת המפציצים. ראשית הוא פעל לקבלת אישורו של הממונה על פעולות ההגנה והרכש באירופה, שאול אביגור. סחרוב העביר את תפקידו - האחראי על המשך מבצע ההטסה של המסרשמיטים ושל הנשק מצ'כיה לישראל - לידי יהודה בן חורין ויצא להיפגש עם שאול אביגור במלון אנגלרט בז'נווה.

באותה הפגישה (בסוף מאי 1948) דיווח סחרוב לאביגור

לא עבר זמן רב, וסחרוב נקרא על ידי ראש המפקדה הארצית (רמ"א) של ההגנה, ישראל גלילי, כדי לשמוע שעליו לשוב לשליחות בחו"ל. ההסבר שנתן גלילי לדחיפות השליחות: "אין ברירה. עליך לצאת מיד לאירופה כדי לארגן ולהחיש ככל האפשר את הטסת המטוסים שנרכשו בחודשים האחרונים ואשר טרם נמצאה הדרך להעברתם לארץ". לסחרוב היה ניסיון מוכח בארגון משלוחי נשק ותחמושות לארץ, אך שאיפתו הייתה לתרום למאמץ המלחמה בחזית הלחימה. רק לאחר ויכוח ארוך עם גלילי הוא הסכים לצאת לשליחות בחו"ל - לא לפני שקיבל הבטחה מגלילי ששליחותו באירופה תקוצר.

באותם הימים הייתה המערכה בארץ בעיצומה. בהיעדר מטוסי קרב ובהיעדר הגנה אווירית של ממש (למעט כמה תותחי נ"מ 20 מ"מ מדגם אורליקון) יכלו מפציצי האויב לפגוע באין מפריע בכל יעד שרצו, ובמיוחד בריכוזי האוכלוסייה הגדולים. תל-אביב הופצצה בבוקר הכרזת המדינה (15 במאי), וכן הופצצו שדות התעופה שבהם חנו מעט המטוסים הקלים של חיל האוויר.⁶

הפצצות האויב הלכו וגברו, ובאותה המידה גם הלך וגבר חוסר האונים של חיל האוויר. ממטוסי הקלים של חיל האוויר נמנעה הרשות להמריא פן ייתקלו במטוסי הקרב של האויב ויופלו. עוד לפני פלישתם של צבאות ערב כוננה ההגנה פטרולי תצפית אוויריים כדי להתחקות אחר תנועות האויב בדרכו אל הארץ, אלא שהטיסות האלה לאיסוף מידע פסקו בהיעדר מטוסי קרב לאבטחת הסיוורים האוויריים.

בפגישתו עם אליהו סחרוב פירט ראש המפקדה הארצית, ישראל גלילי, את מצב הרכש של המטוסים בחו"ל: ממשלת צ'כוסלובקיה מכרה לישראל כמה מטוסי קרב מסוג מסרשמיט, וכן הוצעו לחיל האוויר מטוסים מדגמים אחרים. המצב הקשה של חיל האוויר חייב את ההגנה להביא תחילה את מטוסי הקרב ורק בשלב השני מטוסים אחרים.

בבוקרו של היום שבו יצא סחרוב לשליחותו להבאת מטוסי הקרב (בסוף מאי 1948) הוא הגיע לביתו של דוד בן-גוריון, לפי הזמנתו. בשל השעה המוקדמת (4 בבוקר) סירבה פולה, אשתו של בן-גוריון, להכניסו, ובן-גוריון, שנזעק לכניסה בשל חילופי הדברים, הוא שהכניסו פנימה. בשיחה הבהיר בן-גוריון לסחרוב את החשיבות העצומה שהוא ומטה צה"ל מייחסים לשליחות הזאת. הוא גם הגדיר לו את מטרות השליחות: לגייס צוותי אוויר בארה"ב ובאירופה כדי שייטסו ארצה את המטוסים שנרכשו. משימה נוספת הייתה לנצל את הטיסות לארץ להבאת כלי נשק מסוגים שונים.

סחרוב יצא לפראג במטוס צ'כי, וזמן קצר לאחר הנחיתה נערכה פגישה של אנשי משלחת ההגנה בצ'כוסלובקיה: אהוד אבריאלי (לימים סמנכ"ל משרד החוץ ויו"ר ההסתדרות הציונית העולמית) ויהודה איש חורין שהיה בן קיבוץ הזורע. אלה אירגנו את מבצע "בלק" (שבמסגרתו הוטסו ארצה מצ'כוסלובקיה מטוסים, נשק ותחמושות). בישיבה מסר סחרוב שהוא מונה לאחראי על העברת הנשק לארץ והציג את המכתב של

הפצצות האויב הלכו וגברו, ובאותה המידה גם הלך וגבר חוסר האונים של חיל האוויר. ממטוסי הקלים של חיל האוויר נמנעה הרשות להמריא פן ייתקלו במטוסי הקרב של האויב ויופלו

לחיל האוויר הישראלי, אלא מסרו סיפור כיסוי שלפיו בכוונתם להקים חברת תובלה אווירית באמצעות המטוסים האלה. מטעמי זהירות הוחלט להטיס תחילה שלושה מטוסים - באמצעות צוותים שגייסו שווימר וקולק - לשדה התעופה במיאמי. קצין המבצעים של שדה התעופה של מיאמי, יהודי אמריקני בשם אפשטיין, נרתם אף הוא למשימה. הוא הדריך את הצוותים בנוגע לנוהלי ההטסה בשדה, צייד אותם בכל

פניו פצוע בעקבות הפצצה על תל-אביב, מאי 1948 | בהיעדר מטוסי קרב ובהיעדר הגנה אווירית של ממש יכלו מפציצי האויב לפגוע באין מפריע בכל יעד שרצו, ובמיוחד בריכוזי האוכלוסייה הגדולים

המסמכים הדרושים ואף נרתם למאמץ להסתיר מהשלטונות מהו יעדם האמיתי של המטוסים.

במשרד החוץ הישראלי פחדו מהסיכונים המדיניים הכרוכים במבצע. החשש העיקרי היה שלשלטונות בארה"ב ייוודע עליו, והם יגיבו בחומרה על הניסיון לעקוף את האמברגו שהטילו. בן-גוריון החליט להעביר לגולדה מאיר, ששהתה אז בארה"ב, את הסמכות להחליט אם להמשיך במבצע או לבטלו. הוחלט לקיים דיון מכריע בסוגיה הזאת במלון סלגרייב בניו-יורק בהשתתפות גולדה מאיר, אבא אבן, טדי קולק ואליהו סחרוב. לאחר דיון ארוך פסקה גולדה מאיר שיש להמשיך במבצע ולהטיס את המטוסים ארצה. וכך אמרה בדיון: "על כך המאזניים מונחים גורלו, עתידו ואולי עצם חייו של העם, ולפיכך אין להירתע מכל סיכון הכרוך באפשרות להעניק לצה"ל זרוע אסטרטגית במלחמתו נגד צבאות ערב".¹⁰

לאחר שהוחלט להמשיך במבצע, דיווחה על כך גולדה מאיר למטכ"ל, ואל סחרוב, ששהה במלון במיאמי, נשלח מהארץ שליח מיוחד שהביא עימו במזוודה 30 אלף דולר - מחירים של שלושת המבצעים המעופפים. ביום המיועד המריאו שני מבצרים מעופפים בשעה 4 לפנות בוקר, ללא תקלות, משדה התעופה של מיאמי. במטוס השלישי התפוצץ צמיג בעת ריצת ההמראה, ושני המטוסים שהיו כבר באוויר החלו לחוג מעל מיאמי כדי להמתין למטוס השלישי. רעם מנועיהם של שני המטוסים העיר את תושבי מיאמי משנתם, ומפקדת המבצע חששה מאוד שאנשים יתלוננו, ועקב כך יפתחו השלטונות בבירורים, והמבצע כולו יטורפד. לפיכך מיהרה המפקדה להודיע בקשר לשני המפציצים להתרחק מהעיר ולהמתין למטוס השלישי מעל לשטח לא בנוי. לאחר החלפת הצמיג במפציץ השלישי הוא המריא ללא תקלות והצטרף אל זוג המבצרים המעופפים שכבר היו באוויר.

היעד הראשון של המטוסים, שעליו דיווחו הטייסים בפני השלטונות במיאמי, היה

על פעילותו בארגון הרכבת האווירית מצ'כוסלובקיה לישראל והציע שייצא לארה"ב כדי לנסות לרכוש שם מפציצים ולהטיסם לארץ. אביגור הסתייג מהתוכנית בגלל כישלונם של כל ניסיונות הרכש הקודמים בארה"ב. בשל הכישלונות האלה ירדו לטימיון כספים רבים. יש לזכור שבאותה העת הטיל הממשל האמריקני אמברגו על יצוא נשק, ציוד צבאי וחומרי גלם לישראל והקפיד מאוד על יישומו.

מה שהכריע את הכף לטובת הגישה של סחרוב היה הטיעון שבהיעדר כל אלטרנטיבה אחרת למפציצים אין מה להפסיד מהמאמץ להשיגם בארה"ב. נוסף על כך זכה סחרוב לתמיכתם של בן-גוריון ושל טדי קולק, שעמד בראש משלחת ההגנה בארה"ב.

שום מפציץ של אותה התקופה לא יכול היה לטוס ישירות מארה"ב לישראל ללא חניית ביניים. זו הייתה משימה בלתי אפשרית אפילו בעבור מפציצי B-17 בעלי ארבעה מנועים. יתר על כן, ממפציצי ה-B-17 שתיכנן סחרוב להביא לארץ הוסרו כל ההתקנים לנשיאת חימוש וכן המקלעים. לכן אילו הם היו מגיעים ישירות לארץ, לא ניתן היה לחמשם. את הפעולה הזאת אפשר היה לעשות רק בשדה התעופה זאטץ שבצ'כוסלובקיה.

סחרוב יצא לארה"ב בראשית יוני 1948 כדי לרכוש כמה מפציצי B-17 (מבצרים מעופפים), להטיסם לשדה התעופה זאטץ שבצ'כוסלובקיה ושם לחמשם ולהטיסם ארצה.

כשהגיע סחרוב לארה"ב, הוא החל לפעול מיד להקמת מטה שיעזור לו במבצע הטסתם של המבצרים המעופפים לארץ. אחד הבולטים במטה היה יוסף איתן (ג'ו איזן).⁸ בין היתר גייס סחרוב גם את אל שווימר⁹ ששהה אז במקסיקו וניהל משא ומתן עם ממשלתה על רכישת נשק.

שווימר הפך לדמות מפתח ברכש המטוסים ובהטסתם לארץ. אל שווימר - בסיוע של צוות טייסים ומהנדסים ובו גם הטייס היהודי סם לואיס (שהיה איש מח"ל) - יצר קשר עם כמה סוחרי מתכות

וגרואות שרכשו מספר רב של מבצרים מעופפים מהצבא האמריקני - ללא נשק וחימוש. בסופו של דבר נסגרה עסקה עם אחד הסוחרים שברשותו היו מטוסים רבים במצב מכני מצוין. הסיכום היה שרוכשים ממנו 10 מטוסים, ואם הכול יילך כשורה, ירכשו ממנו מטוסים נוספים.

אל שווימר ואנשיו לא ציננו, כמובן, שהמטוסים מיועדים

הדחיפות העליונה הייתה להביא ארצה מטוסי ירוט, אולם הפיקוד העליון של צה"ל היה מעוניין להשיג גם מפציצים - בגלל האפקט הפסיכולוגי הנלווה לעצם הופעתם בזירה

האיים האזוריים שבלב האוקיינוס האטלנטי. לאחר שהמטוסים תודלקו שם, הצהירו הטייסים שפניהם מועדות לקורסיקה "בהתאם למתוכנן", אך לאמיתו של דבר הם טסו לשדה התעופה זאטץ בצ'כוסלובקיה.

לפי התכנון המקורי אמור היה מפקד שדה התעופה בקורסיקה להודיע לשדה התעופה באיים האזוריים שהמטוסים נחתו אצלו בשלום בשעה היעודה. התוכנית הזאת התאפשרה הודות לעובדה שנציגי ההגנה יצרו קשרים הדוקים עם מפקד שדה התעופה בקורסיקה, והוא אף סייע להם בהטסה של מטוס DC-4 עמוס בנשק שהובא לארץ במסגרת מבצע "בלק". אולם בשלב הזה אירעה תקלה חמורה: מפקד שדה התעופה בקורסיקה לא קיבל את הבקשה לדווח לאיים האזוריים על נחיתת המבצרים המעופפים. משום מה המסר שהעביר אליו

סחרוב באמצעות אנשי ההגנה באירופה לא הועבר אליו. משלא הגיע האישור על נחיתת המטוסים בקורסיקה, הזעיקו שם הרשויות את חיל האוויר האמריקני, וזה פתח בחיפושים נרחבים בשל החשש שהמטוסים אבדו בים. במקביל החלו להתעורר חשדות בארה"ב שלא מדובר בתאונה אווירית אלא במבצע הברחה של הישראלים. החשדות האלה התחזקו בשל חקירות שהחלו שם עוד קודם לכן. עד מהרה הגיעו השלטונות למסקנה שיד ההגנה בדבר, וכותרות העיתונים זעקו בעמודים הראשיים על כך שההגנה הבריחה מפציצים מארה"ב. הבולשת הפדראלית פתחה בחקירה, עלתה במהירות על עקבותיו של סחרוב, וזה נאלץ לעזוב את ארה"ב.

המבצעים הראשונים של המבצרים המעופפים

שלושת המבצרים המעופפים נחתו בשדה התעופה בצ'כוסלובקיה, שם שופצו וחומשו וב-15 ביולי 1948 המשיכו בטיסתם ארצה. כבר בדרכם לארץ הוטלו על המפציצים משימות הפצצה במצרים: אחד המטוסים קיבל פקודה להפציץ את ארמון המלך פארוק בקהיר, מטוס אחר קיבל פקודה להפציץ את אל-עריש, והמטוס השלישי הצטוו להפציץ את עזה. אף שכל הפצצות החטיאו את הארמון, פגעה התקיפה קשות ביוקרתו של חיל האוויר המצרי והכתה בהלם את תושבי מצרים, שהיו סבורים עד אז כי הם נמצאים מחוץ לטווח הפגיעה של חיל האוויר הישראלי.¹¹

המבצר המעופף השני במבנה הפציץ את עזה כמתוכנן. המטוס השלישי, שעליו הוטלה הפצצת אל-עריש, לא מצא את היעד ובמקום

גולדה מאיר (כאן בצילום מ-1949) לא נרתעה מהסיכון המדיני הכרוך בהבאת המפציצים לארץ למרות האמברגו האמריקני "על כף המאזניים מונחים גורלו, עתידו ואולי עצם חייו של העם, ולפיכך אין להירתע מכל סיכון הכרוך באפשרות להעניק לצה"ל זרוע אסטרטגית במלחמתו נגד צבאות ערב"

זאת הפציץ את רפיח. למחרת, 16 ביולי, לאחר שתודלקו וחומשו, יצאו שלושת המטוסים לתקוף את שדה התעופה באל-עריש. הפעם מצאו המבצרים המעופפים את יעדם והטילו עליו יותר מ-3 טונות פצצות. המטוסים שהיו מרוכזים בשדה נפגעו קשות, והמסלול שלו ניזוק בחלקו.¹²

ב-16 ביולי גם השתתפו שני מבצרים מעופפים בהפצצת משמר הירדן וקונייטרה והטילו עליהן 5 טונות של פצצות. לאחר מכן הטילו המבצרים המעופפים 5 טונות פצצות על טול כרם ועל שכם. ב-18 ביולי נשלח מבצר מעופף אחד להפציץ את דמשק. בדרכו הוא עבר מעל שדה התעופה הסורי אל-מאזה, הפציץ אותו וגרם נזק רב למטוסים שהיו פזורים בו.¹³ ב-21 ביולי נכנסה לתוקף ההפוגה השנייה.

סיכום

המבצע להבאתם ארצה של מפציצי ה-B-17 היה רק חלק מהמבצעים להבאת כלי טיס לחיל האוויר הצעיר. נוסף על כך עלה בידי החיל לפתח מערך לוגיסטי להספקה מהירה של תחמושת, של מטוסי קרב ושל חלפים. אלה סייעו לצה"ל לעבור משלב הבלימה לשלב ההתקפה במלחמת העצמאות ובסופו של דבר אף להשיג הכרעה במלחמה.

הערות

1. עזר ויצמן, **לך שמיים, לך ארץ**, מעריב, 1975.
2. חי יששכר (1903-1949) היה מראשוני המהנדסים בחברת החשמל, פעיל בהגנה בתחומי הרכש והתעופה וסגן שר הביטחון לענייני אוויר מ-1948 ועד פטירתו.
3. אליהו סחרוב, "המפציצים הראשונים של חיל האוויר - כיצד הובאו לישראל" - מאמר שנשלח במאי 1997 לארכיון בבעת התחמושת.
4. קולונל מייק פורסטר היה קצין קשר במרינס האמריקני והפך לימים לרס"ן מיכאל יערי. הוא העניק לצה"ל ידע וניסיון שקידמו מאוד את שירות הקשר, שעם הקמת צה"ל הפך לחיל הקשר.
5. יעקב ינאי (1911-1996) היה קצין קשר ראשי ראשון לצה"ל ולאחר מכן מילא תפקיד בכיר במשרד הביטחון.
6. אתר חיל האוויר, **יומן אירועים**, goo.gl/m8PBpg.
7. אתר חיל האוויר, **יומן אירועים**, goo.gl/WU1dMc.
8. יוסף איתן (איזן), שכונה בפי חבריו בן, היה ממקימי קיבוץ עין-השופט ומבכירי המפקדים בהגנה ובצה"ל. בין היתר היה מח"ט 7 השלישי (אחרי בן דונקלמן ושלמה שמיר). לאחר שהיה מח"ט 7 שימש בתפקידים נוספים בצה"ל ובהם: ראש המטה של פיקוד דרום, ראש המטה של פיקוד המרכז, ממלא מקום אלוף פיקוד המרכז, ראש אגף מבצעים במטכ"ל, מח"ט 8 ומפקד בה"ד 4, goo.gl/sieihk.
9. לאחר הקמת המדינה ייסד את התעשייה האווירית לישראל. ראן, למשל: חן ארד, "אל שווימר, ממייסדי חיל האוויר, נפטר בגיל 94", **ynet**, 11 ביוני 2011, goo.gl/nmlhXG.
10. סחרוב, **שם**.
11. אתר חיל האוויר, **יומן אירועים**, goo.gl/GPZnA0.
12. **שם**.
13. **שם**.